

PEDAGOGIK MAHORAT

10
2023

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

10-son (2023-yil, noyabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2023

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2023, № 10

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo‘yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan zaruriy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko‘chasi, 11-uy
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY’ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Mas’ul kotib: Sayfullayeva Nigora Zakiraliyevna – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Navro‘z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Rasulov To‘lqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G‘arbiy Universitet, Bolgariya)

Andriyenko Yelena Vasilyevna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Romm Tatyana Aleksandrovna pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Hamroyev Alijon Ro‘ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O‘rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Chariyev Irgash To‘rayevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ro‘ziyeva Dilnoza Isomjonovna, pedagogika fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc)

To‘xsanov Qahramon Rahimboyevich, filologiya fanlari doktori, dotsent

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Jumaev Rustam G‘aniyevich, siyosiy fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nurulloev Firuz No‘monjonovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Navruz-Zoda Layli Baxtiyorovna, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО

Научно-теоретический и методический журнал

№ 10, 2023

Решением Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан от 29 декабря 2016 года журнал включён в перечень изданий, рекомендованных для публикации научных результатов статей по направлениям «Педагогика» и «Психология».

Журнал основан в 2001 году.

Журнал выходит 12 раз в год.

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: 200117, Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.

E-mail: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор

Ответственный редактор: Сайфуллаева Нигора Закиралиевна – доктор философии педагогических наук (PhD)

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук

Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор

Навроз-заде Бахтиёр Нигматович, доктор экономических наук, профессор

Махмудов Мэлс Хасанович, доктор педагогических наук, профессор

Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор

Расулов Тулкин Хусенович, доктор физико-математических наук, профессор

Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)

Андрюченко Елена Васильевна (Институт физико-математического, информационного и технологического образования НГПУ, Новосибирск, Россия)

Ромм Татьяна Александровна (Институт истории, гуманитарного, социального образования ФГБОУ ВО НГПУ, Новосибирск, Россия)

Чудакова Вера Петровна, кандидат психологических наук (Национальная академия педагогических наук Украины, Украина)

Хамроев Алижон Рузикулович, доктор педагогических наук (DSc), доцент

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудова Муюссар, доктор педагогических наук, профессор

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)

Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор

Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор

Ураева Дармоний Саиджановна, доктор филологических наук, профессор

Дурдиев Дурдимурод Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор

Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор

Чариев Иргаш Тураевич, доктор педагогических наук, профессор

Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор

Шомирзаев Махматмурод Хурамович, доктор педагогических наук, профессор

Рузиева Дилноза Исомжоновна, доктор педагогических наук, профессор

Курбонова Гулноз Несматовна, доктор педагогических наук (DSc)00

Тухсанов Кахрамон Рахимбоевич, доктор филологических наук, доцент

Назаров Акмал Мардонович, доктор философии психологических наук (PhD), доцент

Жумаев Рустам Ганиевич, доктор философии политических наук (PhD), доцент

Нуруллоев Фируз Нумонжонович, доктор философии педагогических наук (PhD)

Навроз-заде Лайли Бахтиёровна, доктор философии экономических наук (PhD)

16.	QALANDAROVA O‘rinposhsha Yuldashovna	Kasbiy kompetentlikda pedagogik faoliyatni amalga oshirishning asosiy omili sifatida	82
17.	QO‘ZIYEV Nodir Murodillayevich	Oliy ta’limda bo‘lajak muhandislarning texnik tafakkurini rivojlantirish usullari	86
18.	SAMADOVA Malika Xasan qizi	Ta’lim, fan va ishlab chiqarishni integratsiyasi - zamonaviy muhandis tayyorlashning metodik asosi	90
19.	SHARIPOV Abror Anvar o‘g‘li	Improving the methodology of training students of professional educational institutions to practice with the help of modern pedagogical technologies	94
20.	SHONAZAROV Asror Maxmaisoyevich	Zamonaviy rahbar kadrlarini tayyorlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	98
21.	TILLAYEVA Rayxona Tuxtasinovna	O‘quvchilarda tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishning psixologik xususiyatlari	102
22.	TOSHEVA Dildora Iskandarovna, ERGASHEV Xolmurod Elmirodovich	Pedagogik konfliktlar va ularning oldini olish omillari	108
23.	TOSHEVA Mohinur Yusupovna	11-15 yoshli o‘smirlarda stressga barqarorlikni ta’minlashning psixologik omillari	113
24.	TOSHNIYAZOV Umirbek Xurramovich	Pedagogika nazariyasining yo‘nalishlari va uning ratsional tafakkurdagi o‘rni	117
25.	TURAXONOV Abdukarim Eshkuziyevich	Shaxs mas’uliyati va xulq-atvorining shakllanishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy-psixologik determinantlar	121
26.	XASANOVA Marxabo Nosirovna	Oliy ta’lim muassasalarida “Muhandislik grafikasi” fanini o‘qitishning ijtimoiy-ta’limiy zaruriyat sifatidagi bugungi tahlili	126
27.	XOLIQOV Ixtiyor Roziqovich	Harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida pedagogik kompetensiyani takomillashtirishga zamonaviy yondashuvlar	133
28.	YAXYOYEVA Gulhayo Murot qizi	O‘quvchilarda kasbiy mas’uliyat hissini shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	140
29.	YOZIYEVA Umida Lutfullayevna	O‘quvchilar virtual addiksiya profilaktikasida tanqidiy fikrlashning ahamiyati	144
30.	SAFAROV Dilmurod Xalimovich	Rahbar boshqaruv faoliyatining o‘ziga xos individual-psixologik xususiyatlari	149
31.	SADULLOYEVA Mahfuza Gaybulloyevna	Pedagogical practice in primary school (using the example of 4+2)	152
32.	SAMADOV Abdulaziz Ashurovich	O‘zgaruvchan ta’lim sharoitida harbiy rahbar qobiliyatining psixologik komponentlari	156
33.	ЗАРИПОВА Гульбахор Комиловна	Духовно-педагогическая роль самовоспитания в формировании учащихся общих средних школ как совершенных	161

		личностей	
34.	ЗЕМЛИНА Юлия Вячеславовна	Педагогическое мастерство учителя начальных классов как фактор развития ключевых компетенций учащихся	170
35.	МЕЛИБАЕВА Рузахон Насировна	Тиббиётда тиббий психодиагностика мақсадларида қўлланилаётган методикаларнинг татбиқ этилиш ҳолати	175
36.	САГИНДИКОВА Наргиза Жубаткановна	Бўлажак педагог шахсининг гендер буйича масъулиятининг компонентлик таркиби	180
37.	ISMATOVA Dilafruz Tuymuratovna, BO‘RONOVA Kamola Baxtiyorovna	Oilada ota-ona psixologiyasi shakllanishining psixologik xususiyatlari	186
38.	QODIROV Baxtiyor Eshmurzayevich	Bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari	191
39.	XALIKOVA Umida Mirovna	Raqamli dasturiy ta’lim vositalari asosida talabalarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning nazariy va metodik asoslari (Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishlari misolida)	195
MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA’LIM			
40.	QORAYEV Abduvafu Fazliddinovich	Refleksiv videotreninglar asosida boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarning kasbiy o‘shish samaradorligini oshirish	202
41.	КАМИЛОВА Гулмира Алимовна	Мактабгача ёшдаги болаларни халқ оғзаки ижоди намуналари билан таништириш муаммолари	206
FILOLOGIYA VA TILLARNI O‘QITISH			
42.	TKACHEVA Anastasiya Aleksandrovna	Talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirish jarayonida refleksiya va o‘z-o‘zini refleksiya qilishning roli (ispan tili misolida)	211
43.	DAVRANOVA Gulbahor Numondjonovna	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida rus tilini o‘qitishning o‘ziga xos xususiyatlari	220
44.	NORQULOVA Muqaddas Baxriddinovna	A2 darajali maktab o‘quvchilarning ingliz tili grammatik kompetensiyasini oshirishda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning uslubiy xususiyatlari	229
45.	НОРОВ Жамшид Нуруллоевич	Лингвокультурологик бирликларни ўқитишнинг илмий-методик асослари	233
ANIQ VA TABIIY FANLARNI O‘QITISH			
46.	ABDULLAYEVA Muhayyoxon Abduvohid qizi	Ba’zi masalalarni yechishda arifmetik va geometrik progressiyaning tadbirlari	239

HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA PEDAGOGIK KOMPETENSIYANI TAKOMILLASHTIRISHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Xoliqov Ixtiyor Roziqovich,

Buxoro davlat pedagogika instituti

Harbiy ta'lim fakulteti dotsenti

<https://orcid.org/0000-0002-5772-9367>

Mazkur maqolada harbiy ta'lim yo'nalishi talabalarida pedagogik kompetensiyani takomillashtirishga zamonaviy yondashuvlar haqida so'z yuritiladi. Maqolada berilgan ma'lumotlarda pedagogik kompetensiyani takomillashtirish bo'yicha izlanishlar natijasi tahlil qilinib tegishli xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, struktura, kompetenlik, Innovatsion kompetentlik, pedagogning kasbiy kompetentligi.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПОВЫШЕНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ВОЕННОГО ФАКУЛЬТЕТА

В данной статье рассматриваются современные подходы к повышению педагогической компетентности студентов военного образования. В статье анализируются результаты исследований по повышению педагогической компетентности и приводятся соответствующие выводы.

Ключевые слова: компетенция, структура, компетентность, инновационная компетентность, профессиональная компетентность педагога.

MODERN APPROACHES TO IMPROVING THE PEDAGOGICAL COMPETENCE OF MILITARY FACULTY STUDENTS

This article examines modern approaches to improving the pedagogical competence of military education students. The article analyzes the results of research on improving teaching competence and provides relevant conclusions.

Key words: competence, structure, innovative competence, professional competence of a teacher.

Kirish. So'ngi yillarda O'zbekistonda ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash maqsadlariga katta kuch va mablag'lar yo'naltirilmoqda. Oliy ta'lim tizimida, ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyatida sifat o'zgarishlari ro'y bermoqda. Har bir oliy ta'lim muassasasi jahonning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatish, o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarini keng joriy qilish, o'quv-pedagogik faoliyatga, master-klasslar o'tkazishga, malaka oshirish kurslariga xorijiy hamkor ta'lim muassasalaridan yuqori malakali o'qituvchilar va olimlarni faol jalb qilish, ularning bazasida tizimli asosda respublikamiz oliy ta'lim muassasalari magistrant, yosh o'qituvchi va ilmiy xodimlarining stajirovka o'tashlarini, professor-o'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirishni tashkil qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Oliy ta'lim tizimida malakali kadrlarni tayyorlab yetishtirib berish, kadrlar kompetentligiga, zamonaviy bilimlarni egallaganlik darajalariga va uni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatlariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Asosiy qism. Ta'limni modernizatsiyalash davrida yuzaga kelgan pedagog kadrlarni innovatsion faoliyatga tayyorlash bo'yicha ko'pgina sonli nashr ishlarining mavjudligiga qaramay, «innovatsion kompetentlik» tushunchasi tuzilish va mazmuni jihatidan, strategik va tizimli tavsiflarda yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

«Innovatsion kompetentlik» toifasining o'zi esa batafsil tahlilni talab etadi. Bugungi kunda «innovatsion kompetentlik» tushunchasi nafaqat tadqiqotchilarning turli talqinlariga ega bo'lmoqda, balki qator holatlarda mazmuni bo'yicha o'xshash yoki yaqin tushunchalar bilan almashtirilmoqda ham. Pedagogik lug'atlar va ensiklopediyalar ham «innovatsion kompetentlik» atamasiga ega emasliklarini inobatga olish lozim.

«Innovatsion kompetentlik» tushunchasi biz tomonimizdan “pedagogning kasbiy kompetentligi” umumiy ko'rinishdagi tushunchasi va «innovatsion faoliyat» tushunchasi orqali qaraladi.

V.A.Slastenin tahriri ostidagi pedagogikaning birinchi darsligida quyidagi ta’rif berilgan: “Pedagogning kasbiy kompetentligi tushunchasi, uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining birligini ifodalaydi va uning mahoratini tavsiflaydi”.

Tadqiqotchilar B.C.Lazarev va B.P.Martirosyanlarning fikrlariga ko’ra «innovatsion faoliyat» tushunchasi istalgan va mavjudning o’rtasidagi nomuvofiqlikni bartaraf etish uchun xizmat qiladi, bu esa muayyan yangiliklarni kiritishni talab etadi (innovatsion o’zgarishlarni).

Ta’lim muassasalarining pedagogik va boshqaruv tizimlarida maqsadga yo’naltirilgan o’zgarishlar amalga oshiriladigan, uning samaradorligini oshirishga olib keladigan faoliyat innovatsion deb ataladi.

Tadqiqotchilar, innovatsion faoliyat, agar u ta’limiy faoliyatga nisbatan muayyan funksiyalarni bajarsa, o’zining vazifasiga javob berishini ta’kidlaydilar:

- pedagogik tizimdagi o’zgarishlarga bo’lgan (muammolarni aniqlash) dolzarb ehtiyojlarni aniqlash (ta’limiy dasturlar, texnologiyalar, kadrlar, moddiy-texnik baza va boshqalar);
- ta’limiy faoliyatning qandaydir sohalaridagi sifatni oshirishi mumkin bo’lgan mavjud ishlanmalarni aniqlash (pedagogik tizimni rivojlantirish imkoniyatlarini aniqlash);
- yangiliklarni mustaqil ishlab chiqish;
- istalgan kelajakni loyihalash va u sari borish; xususiyl yangiliklarni loyihalash;
- yangiliklarni amaliy joriy etish.

Pedagogik kasbiy tayyorgarligi mazmunida bo’lajak pedagogni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlashni ta’limni modernizatsiyalash sharoitlarida nazariy va amaliy tayyorgarlik hamda ta’lim, tarbiya sohasidagi yangiliklarni inobatga olib kasbiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatining umumiyligi sifatida tushunish lozim. Bo’lajak pedagogning innovatsion faoliyatni amalga oshirishga tayyorgarligini shakllantirish jarayonining natijasi, uning innovatsion kompetentligi hisoblanadi.

«Kompetensiya» va «kompetentlik» tushunchalar talqiniga turlicha yondashuvlarning mavjudligiga qaramasdan biz quyidagiga asoslanamiz: kompetensiya – bu mutaxassisning shaxs sifatlaridan qat’iy nazar uning professionalligining umumiy tavsifi. U rasmiy, uning bevosita tashuvchisidan alohida mavjud bo’ladi va egallanishiga muhtoj bo’ladi. Aksincha, kompetentlik – bu shaxsiy egallangan kompetensiya, “insonning kasbdagi” ifodalanishi. Mazkur holatda professionallik, mahorat bilan bevosita aloqa kuzatiladi. Innovatsion kompetentlik ostida biz pedagogning shaxsiy va kasbiy mahoratining uning innovatsion faoliyatida namoyon bo’lishining muayyan darajasini tushunamiz.

Boshqacha aytganda, innovatsion kompetentlik, pedagogning samarali yangiliklardan foydalanib kasbiy faoliyatni amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining natijasidir.

Pedagog innovatsion kompetentligining mazmunini uning kasbiy kompetensiyalari kontekstida yangilik bilan ishlash uchun kompetensiyalar ko’rinishidagi (tanishish, egallash, amalga oshirish) kasbiy pedagogik faoliyatning ta’limiy, tarbiyaviy, ilmiy-tadqiqotchilik, tashkiliy- metodik turlari kontekstida tasavvur qilish (ifodalash) mumkin. Innovatsion kompetentlik pedagog kasbiy tayyorgarligining quyidagi asosiy tashkil etuvchilariga taalluqli:

- kasbiy tayyorgarlikning qadriyatli- mazmunli yo’nalishlari;
- kasbiy tayyorgarlik jarayonining tuzilishi;
- kasbiy tayyorgarlik jarayonining mazmuni;
- kasbiy tayyorgarlikning pedagogik vositalari;
- kasbiy tayyorgarlikning pedagogik sharoitlari.

«Ijtimoiy-kasbiy kompetentlik», «mehnat kompetentligi», «pedagogik kompetentlik», «ta’limiy kompetentlik», «madaniy kompetentlik» va «ijtimoiy-madaniy kompetentlik» kabi tushunchalarga murojaat etish hamda «innovatsion kompetentlik» tushunchasining ahamiyatli tavsiflari bilan taqqoslash innovatsion kompetentlik mazmuni va tuzilishini ko’rib chiqishga to’rtta yondashuvni aniqlashga imkon berdi.

Birinchi yondashuv (funksional) ta’limiy jarayonni qurish va tashkil etish amaliyoti bilan bog’liq. S.N.Novikov, L.S.Podimova, V.A.Slastenin, V.A.Xutorskiy ishlarida pedagogning innovatsion faoliyatga kasbiy tayyorgarligining tizimi loyihalash-me’yoriy munosabatda, ya’ni uni qurishga va OTMda ta’lim jarayonini tashkil etishga me’yoriy talablar nuqtayi nazaridan tahlil etiladi.

Funksional yondashuv tarafdorlari innovatsion kompetentlikni kasbiy tayyorgarlikni tashkil etuvchi tashkiliy-pedagogik sharoitlar orqali amalga oshiriladigan qadriyatli-mazmunli yo’nalishlarni va samarali kasbiy tayyorgarlikni amalga oshirish mexanizmi sifatida talqin etadilar. Ta’lim olish, talabaning asosiy mehnati hisoblanishi, «innovatsion kompetentlikni shakllantirish» esa ta’limni davom ettirish orqali innovatsion faoliyatga tayyorgarlikni shakllantirish ko’rinishidagi yagona ta’limiy jarayonning tashkiliy qismi sifatida qaralishi sababli bo’lajak pedagog innovatsion kompetentligini shakllantirishni ta’lim, tarbiya, rivojlanish, kasbiy takomillashish; mustaqil ta’lim; akademik mobillik dasturlarida ishtirok etish va ilmiy maktablar, ta’limdagi innovatsiyalar bilan tanishish; grantlarda ishtirok etish; maxsus o’quv dasturini

bajarish (maxsus magistirlilik dasturlari); tanishuv, ishlab chiqarish va diplom oldi amaliyotini o'tash; shaxsiy ta'limiy faoliyatini boshqarish; ta'limning shaxsiy ta'limiy yo'nalishidan borish; tajriba almashish; bo'lajak pedagogning o'z-o'zini aktuallashtirishdagi faolligi va yaxshi ishga joylashish imkoniyatiga ega bo'lish va boshqalar kabi faoliyat turlari bilan bog'laydilar.

S.N.Novikovning fikriga ko'ra, aynan noyob (innovatsion xarakterdagi) ta'lim oliy ijtimoiy maqom yo'lidagi asosiy bosqichlardan biri hisoblanadi. Insonga o'zining qobiliyatlarini rivojlantirish, kasbni maqsadga muvofiq egallash va mos ravishda yaxshi ta'lim olib, ijtimoiy pog'onada yuqori ko'tarilishga imkon beradi. Bunda innovatsion kompetentlik unga erishishning sifatligini ifodalaydi. Shunga ko'ra ta'limda innovatsion kompetentlik ahamiyatli darajada talaba shaxsining ijtimoiy mobilligiga bog'liq bo'ladi va uni o'z-o'zini amalga oshirishiga yordam beradi.

Innovatsion kompetentlik, ta'lim jarayonining tashkiliy qismi hisoblanib, qator vazifalarni amalga oshiradi: talabalarning yangi ijtimoiy va ta'limiy muhitga moslashishlariga, kasbiy hamda umummadaniy qobiliyatlarini ifodalashga, mahoratni va zamonaviy global olamda o'z-o'zini amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlarni egallashga ko'maklashadi.

Samaradorlik, ma'lumki, insonning ijtimoiy ahamiyatli mahsulotlarni tayyorlash (buyumlar, xizmatlar) qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur holatda innovatsion faoliyatning samaradorligi pedagogning innovatsion faoliyatning asosiy vositalarini, shuningdek, faollik, samaradorlik va mahsuldorlik jihatidan egallaganligiga ko'ra baholanadi. Bunda tahlilning asosiy birliklari pedagog innovatsion faoliyatining vositalari (texnologiyalar, usullar); pedagogning innovatsion faolligi; pedagog innovatsion faoliyatining samaradorligi hisoblanadi.

Ikkinchi yondashuv (shaxsiy) vakillari YE.I.Artamonova, L.K.Grebenkina, L.P.Illarionova, L.S.Podimova hisoblanib, ular innovatsion kompetentlikni shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi vositasi sifatida ta'riflaydilar. Pedagogni innovatsion faoliyatga tayyorlash shaxsiy-strategik jihatdan tahlil etiladi va bunda shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishga mavjud, dolzarb hamda potensial imkoniyatlari va qobiliyatlariga e'tibor qaratiladi.

Tadqiqotchilar «innovatsion kompetentlik» ni, avvalo, individumning o'z-o'zini amalga oshirish usuli sifatida qaraydilar va uning asosiy rolini pedagogning shaxsiy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirishda ko'radilar. Mazkur yondashuv tarafdorlari «innovatsion kompetentlik» keng dunyoqarashga, yuqori intellektual darajaga ega bo'lgan, kasbiy muloqotga tayyor yosh insonlarning shakllanishiga yordam beradi; bilimlarni egallash va uzatish uchun qulay sharoitlarni ta'minlaydi va madaniy hamda intellektual almashish vositasi hisoblanadi; talabaning bilim, malaka va qobiliyatlarini rivojlantiradi; uning uzluksiz ta'limga va mustaqil ta'limga intilishini rag'batlantiradi; madaniy va akademik tajriba almashish va hamkorlikka, shaxsiy kapitalning o'sishiga, bo'lajak mutaxassisning ta'limni yakunlaganidan so'ng jamiyat hayotida muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun yangi ko'nikma va malakalarni egallashga ko'maklashadi deb hisoblaydilar.

«Innovatsion kompetentlik», shuningdek, tanlangan biografiya (avtobiografiya) shakli hisoblanishi va o'zining ijodiy ifodalanishida erkin insonning shakllanishiga yordam berishi mumkin.

«Innovatsion kompetentlik» insonning o'zgalar atrofidagi sharoitda ishlay olishi, o'zini nazorat qilishi va boshqalarning nazoratlari ostida bo'lmaslik, xatarlarni yangi harakatga undovchi kuchlar sifatida qabul qilib, hayotiy vaziyatlarga refleksiv usulda ta'sir eta olishiga ishonchini oshiradi.

Bilishga oid qiziqish va bilishga oid faollik talabalarning shaxsiy o'sishlari va mustaqilliklariga turtki beradi.

Innovatsion kompetentlik, shunga ko'ra shaxs chegaralarini kengaytiradi, aqliy qobiliyatini qo'zg'atadi va bilimlarining umumiy darajasini oshiradi. Bundan tashqari, innovatsion kompetentlik – bu fikrlar, g'oyalar va metodlar mobilligidir. Bu shaxs intellektual imkoniyatlari mavjudligining ajralmas shakli bo'lib, uning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, siyosiy o'zaro munosabatlar va o'zaro aloqalar muhitidagi harakatini amalga oshirishini aks ettiradi. Innovatsion kompetentlik talaba va OTMning hamkorligi chegaralarini kengaytiradi va uni vaqt bo'yicha uzaytiradi.

Ikkinchi yondashuv vakillari tomonidan berilgan ta'riflarga ko'ra, innovatsion kompetentlik ko'pincha shaxsning o'z-o'zini takomillashtirishi tushunchasi bilan almashtirilishi, bunda talabalarning innovatsion kompetentliklarini amalga oshirishning aniq mexanizmlari va sharoitlarini inobatga olinmasligini ta'kidlash lozim. Talabaning innovatsion kompetentligi ta'limiy faoliyat subyekting ta'limning o'zgaruvchi zamonaviy tizimning chaqiruvi, shaxs ma'naviy imkoniyatini amalga oshirish jarayonida namoyon bo'lgan shaxsiy tavsif sifatida qaraladi. Innovatsion kompetentlikni talabalarning o'z OTMlari ta'lim muhitidagi mobilliklari sifatida qaraydilar va bunda ularning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga: bo'lajak pedagogning kasbiy va hayotiy o'sishiga ko'maklashuvchi kasbiy kompetensiyalarni takomillashtirishga ahamiyatli e'tibor qaratadilar.

Mazkur holatda, «innovatsion kompetentlik» tushunchasini “ijtimoiy-kasbiy kompetentlik” tushunchasi bilan almashtirish xavfi mavjud bo‘ladi. Masalan, L.N.Lesoxina innovatsion kompetentlikning namoyon bo‘lishida ikki tomonni ko‘radi: bir tomondan, bu tashqi sharoitlar bilan bog‘liq (ish o‘rinlarining yo‘qligi, past oylik maosh va h.k.) vaziyatlarning o‘zgarishi, bunda «innovatsion kompetentlik» haqiqiy hayotiy vaziyatlarga moslashish zarurati bilan bog‘liqdir; boshqa tomondan, ijtimoiy-kasbiy kompetentlik – bu barqaror qadriyatlar va o‘z-o‘zini takomillashtirish ehtiyojiga asoslangan shaxsning ichki o‘z-o‘zini takomillashtirishidir. Uning asosida savodxonlik, ma‘lumotlilik va kasbiy kompetentlik kabi tushunchalar yotadi. Natijasi esa – jamiyatda va ta‘limdagi yuz beradigan o‘zgarishlarga darhol javob qaytaradigan shaxsning ichki erkinligi yuzaga keladi.

Shu tariqa, innovatsion kompetentlik tadqiqotchilar tomonidan talabaning ta‘lim yo‘nalishini erkin tanlashi, ta‘limning ochiqligiga teng imkoniyatlarda bilimlarni rivojlantirish, malakalar va qobiliyatlarni shakllantirishga urg‘u berib har kimning talab etilgan va sifatli ta‘lim olishga huquqini amalga oshirish uchun sharoitlar yaratuvchi sifatida ifodalanadi.

Ijtimoiy-kasbiy kompetentlik tushunchasini kasbiy va ijtimoiy mansubligini saqlagan holda, hamda uning avvalgi tajriba va yangi faoliyatning zaruriy muvofiqligidagi almashishida tezkor kasbiy va shaxsiy qayta yo‘naltirish qobiliyatining ifodalanishi bilan bog‘laydilar.

Innovatsion kompetentlik ilmiy tadqiqotlar bo‘yicha grantlarda ishtirok etish yoki ta‘lim olishning individual yo‘nalishini yaratish kabi tashqi sharoitlar bilan bog‘liq shaxs vaziyatining almashishi, shuningdek, talabaning yangi shaxslararo munosabatlarni qurish va kommunikatsiya jarayonida ishtirok etishga moslashishi zarurati bilan tavsiflanadi. Pedagogik OTM talabalari uchun yuqorida aytilgan pedagogik kompetentlik bilan uzviy bog‘liq.

Pedagogik kompetentlik – bu shaxsning (pedagog, andragog, ta‘lim menedjeri) ta‘limning zamonaviy konsepsiyasi maqsad va vazifalari, jahon, milliy, hududiy, kasbiy madaniyat qadriyatlariga muvofiq ta‘lim-tarbiya jarayoni subyektlarining (talabalar, ularning ota-onalari, hamkasblar, ma‘muriyat, hamkorlar, jamiyat vakillari) hamkorlikdagi faoliyatlarini tashkil qilish qobiliyati.

Shunga ko‘ra, shaxsiy yondashuvga asosan innovatsion kompetentlik OTM bitiruvchilarining innovatsion xususiyatdagi shaxsiy tayyorgarligi mazmun va ahamiyatga ega bo‘ladi.

Uchinchi yondashuv (madaniyatshunoslik) (YE.I.Artamonova, I.F.Isayev, YE.G.Silyayeva, YE.N.Shiyanov va boshqalar) innovatsion kompetentlik kasbiy va madaniyatning boshqa ko‘rinishlarini, mustaqil ishlash madaniyatini egallashdan tashkil topgan murakkab kompleksni ifodalashini ko‘zda tutadi. U bilimlarni egallash va yetkazish uchun imkoniyat beradi va madaniy hamda intellektual almashish mexanizmi hisoblanadi.

Bundan tashqari, innovatsion kompetentlik, kasbiy ta‘limni pedagog kasbida identifikatsiyalash orqali baynanminallashtirish shakli hisoblanadi. Pedagogning innovatsion kompetentligi pedagogning ijodiy imkoniyatini o‘z-o‘zi amalga oshirishi uchun yangi imkoniyatlarni yaratishga imkon beradi. Shunga ko‘ra innovatsion kompetentlikning rivojlanganligi darajasi ko‘pgina omillar: umumta‘lim tayyorgarligining umumiy hajmi bilan, nazariy va kasbiy bilimlar va ishlab chiqarish malakalar darajasi, jamiyatning yuzaga kelgan ijtimoiy tuzilishi va uning rivojlanish qonuniyatlari bilan aniqlanadi.

Shaxs innovatsion kompetentligining ko‘rsatkichlari bo‘lib insonning hodisalarga ta‘sir etishi, hodisalarni boshqarish, ulardan o‘z-o‘zini rivojlantirishi uchun foydalanish qobiliyatlari xizmat qilishi mumkin.

Zamonaviy ta‘lim muhiti shaxsni o‘z-o‘zini takomillashtirish, haqiqiy vaziyatlarda va imkoniyatlar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga undovchi u uchun ahamiyatli hodisalar bilan to‘ldirilishi kerak. Kasbiy- ta‘limiy muhitni hodisalar bilan boyitish nostandart mexanizmlar va texnologiyalarni talab etadi, ularga misol bo‘lib talabalarining innovatsion kompetentlikni namoyon etishlari xizmat qilishi mumkin. Shu tariqa, innovatsion kompetentlik madaniyatshunoslik mazmunida tashqi sharoitlarga va madaniyat subyekti sifatida bo‘lajak pedagogning integrativ xususiyatdagi shaxsiy hosilalarining namoyon bo‘lishiga (shaxsning yo‘nalganligi, kasbiy faoliyat vaziyati va uslubi) bog‘liq ijtimoiy hodisa sifatida ko‘rib chiqilishi kerak.

Kompleks baholashning talablariga muvofiq, bunda tahlilning birliklari ta‘lim jarayonining asosiy komponentlari hisoblanadi va ular bo‘lajak pedagoglarda innovatsion kompetentlikning shakllanishini ta‘minlashi kerak: kasbiy tayyorgarlikning qadriyatli-mazmunli yo‘nalishlari; kasbiy tayyorgarlik jarayonining tuzilishi; kasbiy tayyorgarlik jarayonining mazmuni; kasbiy tayyorgarlikning pedagogik vositalari; kasbiy tayyorgarlikning tashkiliy-pedagogik sharoitlari.

To‘rtinchi yondashuv (virtual) tadqiqotchilarga «innovatsion kompetentlik» tushunchasini va pedagog kadrlarni innovatsion faoliyatga tayyorlashni virtual ta‘lim muhitini tashkil etish, pedagogni tayyorlash samaradorligini oshirish vositalari va zahiralarni lokal, korporativ va global kompyuter tarmoqlari imkoniyatlaridan foydalanib izlash orqali o‘rganishga imkon beradi.

Innovatsion kompetentlikka nazariy-metodologik yondashuvlarni o'rganish o'zgarishlarga qobiliyatlik, pedagog mahoratining o'sishi va uning shaxsiy rivojlanishi uchun yangilik bilan ishlash malakalaridan foydalanishdagi mobillik mazkur hodisaning pragmatik komponentini ilmiy anglashga ko'maklashdi.

Bugungi kunda jamiyatning o'zi, mobillikning zaruratini ko'rsatadi va professionalning modernizatsiyalashgan idealiga doimiy muvofiqlikni talab etadi. Ta'limdagi innovatsiyalarga psixologik tayyorlik, pedagogning muhim shaxsiy tavsifiga aylanmoqda.

Innovatsion kompetentlikning pragmatik komponenti, pedagogik innovatsion muayyan taktika va strategiyasidan foydalanishga, yangi murakkab pedagogik vaziyatda ishlash va uni boshqarishga imkon beradi, ya'ni bo'lajak pedagog innovatsion kompetentligini shakllantirishning sharti hisoblanadi.

Bo'lajak pedagogning innovatsion kompetentligining strukturaviy xususiyatlarini o'rganish, innovatsion faoliyatning muayyan maqsadiga erishish uchun qo'llaniladigan ayrim innovatsion strategiyalarni amalga oshirish nuqtayi nazaridan maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Pedagog innovatsion kompetentligining muhim komponenti – innovatsion ko'nikmalardir. Ular pedagogik innovatsiyani joriy etish vaziyatida, pedagog xulqining xususiyatlarini belgilovchi, uning shaxsini muhim strukturaviy komponenti sifatida qaraladi. Bo'lajak o'qituvchining innovatsion kompetentligi, avval ta'kidlanganidek, innovatsion faoliyatni shakllantirishning natijasi sifatida qaraladi.

Innovatsion kompetentlik yangiliklarni amalga oshirish, samarali jarayoni uchun zarur bo'lgan innovatsion faoliyatni boshqarishning ichki imkoniyatlari tizimini tashkil etadi, jumladan:

- shaxs sifatleri: yangiliklarni ishlab chiqish va joriy etishda psixologik tayyorlik, innovatsion faoliyatga motivatsiya, bilishga oid faollik, o'z-o'zini bilish, o'z-o'zini tartibga solish, o'z-o'zini tashkil etish, o'z-o'zini amalga oshirish; yangiliklarni kiritishni amaliy qo'llashdagi maqsadga intiluvchanlik;

- pedagogik innovatsiyalar – innovatsion faoliyat vositasi to'g'risida ma'lumotlarni egallash imkonini beruvchi bilimlar hajmi, hamda, innovatsion xususiyatdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish va yangiliklarni mustaqil ishlab chiqishga tayyorlik ko'nikmasini egallash; yangiliklar va umuman, istalgan kelajakni loyihalash va modellashtirish asoslarini bilish va u sari borishni boshqarish; ularni amaliy qo'llash asoslarini bilish va bu bilan kasbiy o'z-o'zini rivojlantirishda va kasbiy faoliyatda qo'yilgan maqsadlarga erishish. Bunda innovatsion faoliyatning muvaffaqiyatli strategiyalarini bilishga asoslangan barqaror ko'nikmalarni egallash muhim hisoblanadi;

- refleksiya, insonning o'z pozitsiyasini yangilikka, uni amalga oshirish bo'yicha hamkorlarning talablari va qiziqishlariga (ommaviy ta'lim sharoitlarida) muvofiq baholash qobiliyati sifatida. Bunda aynan yangilikni ajratish va u bilan aloqani o'rnatish, uning funksionalligini tahlil qilish, verbal va nonverbal kommunikatsiyadan to'g'ri foydalanish qobiliyati, o'z zimmasiga mas'uliyatni olish ko'nikmasi va yangilik bilan ishni tashkil etish ko'nikmasi, bo'lajak pedagog innovatsion kompetentligining asosini ifodalaydi.

Aynan muvaffaqiyatli innovatsion strategiyalarni ishlab chiqish, bo'lajak pedagogning samarali innovatsion faoliyatining asosi bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ajratilgan xususiyatlar, «bo'lajak pedagogning innovatsion kompetentligi» tushunchasining asosiy tavsiflarini aniqlashga imkon berdi va uni yangilikni ajratish va yangilik bilan o'zaro munosabat to'g'risidagi egallangan bilimlardan foydalanish ko'nikmalariga asoslangan; ma'lum pedagogik vazifaga muvofiq faoliyatning pedagogik vositalaridan foydalanish; yangiliklarni mustaqil ishlab chiqish uchun muayyan innovatsion strategiyadan foydalanish; istalgan kelajakni loyihalash; yangilikdan foydalanishga tayanish bilan u sari harakatlanishni tashkil etish ko'nikmasi; xususiy yangiliklarni loyihalash; yangiliklarni amaliy qo'llashga istak va tayyorlikni namoyon etishni pedagogning yangilik bilan o'zaro munosabatiga shaxsiy va kasbiy tayyorligining muayyan darajasiga erishishi sifatida tushunish lozim.

Ta'limning innovatsion rivojiga hozirgi vaqtda zamonaviy ta'limning ishlashini tartibga soluvchi me'yoriy baza yo'naltiradi. Bunday rivojlanish quyidagilarni ko'zda tutadi:

- innovatsion rivojlanishning strategik maqsadlariga erishishga va fan, oliy, o'rta hamda boshlang'ich kasbiy ta'lim tashkilotlari, loyihalar va rivojlanish dasturlari doirasidagi milliy va xorijiy kompaniyalarning o'zaro hamkorliklarini rag'batlantirishga yo'naltirilgan kasbiy ta'lim hududiy kompleks dasturlarini qo'llab-quvvatlash;

- mamlakatning texnologik rivojlanishini modernizatsiyalashning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha kadrlar tayyorlash;

- zamonaviy ta'lim dasturlari va o'qituvchi texnologiyalarni joriy etuvchi, yetakchi milliy va xorijlik ta'lim markazlarida mutaxassislarining stajirovkalari va ta'lim olishlarini tashkil etuvchi kasbiy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-ishlab chiqarish, kompyuter jihozlari va dasturiy ta'minot bilan ta'minlash;

- talabalar va o'qituvchilarning akademik mobilliklari ko'rsatkichlarini oshirish;

- bitiruvchilarning ishga joylashishlari va korxona xodimlari uchun uzluksiz ta'lim jarayonlarini

qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha har tomonlama barqaror aloqalarni shakllantirish uchun kasb ta’limi muassasalarining tashqi muhit bilan hamkorligini o‘rnatish.

Pedagoglarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning yangilangan tizimini yaratishni pedagogik ta’limni modernizatsiyalash dasturi ta’minlaydi.

Xulosa. Ko‘rib turganimizdek, pedagogik OTM bitiruvchilarining ularning innovatsion faoliyatga tayyorlik talablariga mosliklari ko‘p sonli muammolarga duch kelmoqda. Shu bilan birga hududiy va xalqaro darajadagi tez o‘zgaruvchi jamiyat pedagogik OTMlarga pedagogni yanada sifatli tayyorlash zaruratini, jumladan, pedagogning innovatsion kompetentligini shakllantirish zaruratini talab etadi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, zamonaviy sharoitda pedagogika fani oldida turgan asosiy vazifa sifatida harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida pedagogik kompetensiyani takomillashtirish mexanizmlarini takomillashtirish alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Innovatsion kompetentlik – o‘qituvchining pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta’lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g‘oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish qobiliyati: innovatsion kompetentlik – ta’limdagi innovatsion jarayonlar mohiyatidan xabardorlik, kasbiy faoliyat sohasi va tegishli ta’lim yo‘nalishidagi innovatsiyalarni o‘zlashtirish, amaliyotga faol tatbiq etish, zamonaviy pedagogik, axborot- kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi savodxonlik, chet tillarni o‘zlashtirish, novatorlik faoliyatidir.

Innovatsion kompetentlik shakllanishining mohiyati, o‘qituvchining shaxsini uzluksiz takomillashtirishi, yangiliklarni pedagogik tizimga maqsadga yo‘naltirilgan holda kiritishga nazariy va amaliy jihatdan tayyorgarligini ifodalaydi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston milliy ensiklopeiyasi. Zebuniso-Konigil / 4-tom. Bosh tahrir hay’ati a’zolari: M.Aminov va b. – T.: “O‘zbekistan milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2002. – B. 169
2. Сухобская Г.С., Горбунова Л.Л. Взаимосвязь теории и практики в процессе подготовки и повышения квалификации педагогических кадров.– М.: НИИ ИОО АПН, 1990. Стр. 92
3. Коломийченко Л.В. Раздел II. Методологические основы организации инновационной деятельности Организация инновационной деятельности в учреждениях образования. 2010 г. Стр 19-23
4. Готовность педагогов к обеспечению безопасности личности в инновационной образовательной среде. Л. С. Подымова, Н. А. Подымов, Е. А. Алисов. ФГБОУ ВО «Московский педагогический государственный университет», г. Москва, Россия. 2018 г. Стр. 663-680.
5. Слободчиков В.И. Проблемы становления и развития инновационного образования //Инновации в образовании. 2003. №2. С.4-28
6. Xoliqov, I. (2022). Harbiy ta’lim fakulteti talabalarida pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish usullari. Scientific aspects and trends in the field of scientific research International scientific online conference. Which took place in Warsaw on September 30, 2022. Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali, 2(2).
7. Холиков И. Р. (2022, May). Олий таълим муассасаси талабаларида педагогик компетенцияни шакллантириш. International Conference on Research Identity, Value and Ethics (pp. 248-250).
8. Xoliqov I. (2023). Harbiy ta’lim yo‘nalishi talabalarida harbiy kompetensiya turlari. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(8), 5-8.
9. Rozikovich K. I., & Ikhtiyorovich K. R. (2023). Training of highly competent specialists in the field of physical education and sports. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(5), 767-770.
10. Xoliqov I. (2022). The Concept of Military Pedagogical Competence and its Formation in Military Faculty Students. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD) Special Issue on Modern Trends in Science, Technology and Economy Available Online: www.ijtsrd.com e-ISSN: 2456 – 6470.
11. Xoliqov I. (2022). Bo‘lajak o‘qituvchining asosiy kompetentligini rivojlantirish. "Pedagogik akmeologiya" xalqaro ilmiy-metodik jurnali. 1(1)2022.
12. Xoliqov I. (2022). Formation of the Pedagogical Competence of Military Faculty Students. European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) Volume 2 | Issue 4 | ISSN: 2795-8612. 2(2).
13. Xoliqov I. (2022). Oliy ta’lim muassasalari talabalarida o‘rtasida pedagogik kompetensiyani shakllantirish. Pedagogik mahorat Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 2022, № 1. 2(2).

14. Xolikov I. R. (2022). Harbiy ta’lim fakulteti talabalarida pedagogik kompetensiyaning shakllanishi: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.8.08.040> Xoliqov Ixtiyor Roziqovich, Buxoro davlat universiteti pedagogika instituti harbiy ta’lim fakulteti dotsenti <https://orcid.org/0000-0002-5772-9367>. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (8), 278-283.
15. Xoliqov I. (2022). Ҳарбий таълим муассасаларида кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш. Таълим сифати самарадорлигини оширишда халқаро тажрибадан фойдаланиш: муаммо ва ечимлар мавзусидаги халқаро илмий-амалий офлайн/онлайн конференция материаллари тўплами, 2-том, 2021 йил 19 октябрь. – Чирчиқ.: Чирчиқ ОТҚМБЮ, 2021.-840 б..
16. Rozikov K. I. (2023). Structure of competence. Innovative achievements in science 2022, 2(16), 52-55.

O'QUVCHILARDA KASBIY MAS'ULYAT HISSINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

*Yaxyoyeva Gulhayo Murot qizi,
Shofirkon tumani 11-umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi*

Ushbu maqolada o'smir o'quvchilarda kasbiy mas'uliyat hissini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari va o'quvchilarda kasbiy mas'uliyatni psixologik muammo sifatida o'rganilgan. Bundan tashqari o'smirlarda kasbiy mas'uliyat shakllanishini tadqiq etish sohasida to'plangan amaliy tajribalarni tahlillari amalga oshirilgan. O'smirlarda kasbiy mas'uliyat shakllanishining psixologik xususiyatlarini o'rganish va boshqa individual-psixologik xususiyatlar bilan bog'liqligini ochib berilgan. Kasbiy mas'uliyat fenomeni va uning shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillarni; kasbiy mas'uliyat tushunchasini aniqlashtirishga doir nazariyalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: *motivatsiya, qobiliyat, o'smir, his-tuyg'ular, kasb, xarakter, individual tipologik xususiyatlari, stress.*

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ ЧУВСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

В данной статье рассматриваются педагогико-психологические особенности формирования чувства профессиональной ответственности у учащихся-подростков и профессиональной ответственности у учащихся как психологическая проблема. Кроме того, проведён анализ накопленного практического опыта в области исследования формирования профессиональной ответственности у подростков. Выявлено изучение психологических особенностей формирования профессиональной ответственности у подростков и их связи с другими индивидуально-психологическими особенностями. Рассмотрен феномен профессиональной ответственности и психологические факторы, влияющие на ее формирование, проанализированы теории, касающиеся уточнения понятия профессиональной ответственности.

Ключевые слова: *мотивация, способности, подросток, эмоции, профессия, характер, индивидуальные типологические особенности, стресс.*

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF A SENSE OF PROFESSIONAL RESPONSIBILITY IN STUDENTS

In this article, the pedagogical-psychological features of the formation of a sense of Professional Responsibility in adolescent students and Professional Responsibility in students are studied as a psychological problem. In addition, analyzes of practical experiences accumulated in the field of research on the formation of Professional Responsibility in adolescents have been carried out. It is revealed that the formation of Professional Responsibility in adolescents is associated with the study of psychological characteristics and other individual-psychological characteristics. The phenomenon of Professional Responsibility and the psychological factors that affect its formation; theories to clarify the concept of Professional Responsibility have been analyzed.

Key words: *motivation, ability, adolescent, emotions, occupation, character, individual typological characteristics, stress.*

Kirish. Mohiyatan, mas'uliyat tushunchasi insonning atrof-muhit talablariga faol javob berish harakati bilan xarakterlanib, hozirga qadar ushbu masala qator fanlar psixologiya, sotsiologiya, pedagogika hamda falsafa kabi fanlar tizimida dolzarb muammosi sifatida o'rganib kelinmoqda. Biroq barcha fanlarda mas'uliyat fenomenini tushuntiruvchi yagona konsepsiyalar yoki yondashuvlar mavjud emas. Psixologik mazmunga ko'ra, mas'uliyat fenomeni – javobgarlik, hisob berish kabi ma'nolarni anglatib, unda shaxs imkoniyatini belgilovchi ko'plab psixologik xususiyatlar o'z aksini topgan. Shu bilan birga, mazkur xususiyat mazmunida majburiy yechim va javoblarni talab etuvchi, insonning maxsus qobiliyatlari va istaklari tizimi ham mavjud.

Asosiy qism. Mas'uliyat tushunchasini ilk bor psixologik jihatdan asoslash holati psixoanaliz ta'limotida ham aks etgan bo'lib, unda mas'uliyatlikni ta'minlovchi psixologik asos sifatida vijdon tan